

УДК 37.014.25:378

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/86-3-45>**Ольга СНИТОВСЬКА,***orcid.org/0000-0002-3086-9503*

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри латинської та іноземних мов

Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького

(Львів, Україна) *ozlotko@gmail.com*

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ТА ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ В ДОСЛІДЖЕННЯХ УКРАЇНСЬКИХ КОМПАРАТИВІСТІВ

У статті здійснено історіографічний аналіз студій українських компаративістів із проблеми формування та виховання особистості здобувача вищої освіти у ЗВО зарубіжжя для використання цього наукового доробку в професійній підготовці майбутніх фахівців у вищій школі України. Визначено динаміку розвитку досліджуваного історіографічного процесу, яку позначають три етапи: 1) пострадянський (1991–2000/2001); 2) проєвропейський (2002–2009/2010); 3) «глобалістський» (з 2011/2012 рр.). Нагромаджений масив різновидових наукових праць (понад 30 монографій і дисертацій, десятки статей тощо) проаналізовано за трьома напрямками, які стосуються: 1) загальних тенденцій виховання здобувачів вищої освіти за умов глобалізації та євроінтеграції; 2) окремих напрямів виховання студентської молоді (моральне, фізичне, громадянське, патріотичне, екологічне тощо); 3) з'ясування проблем виховання як компонента студій про підготовку майбутніх фахівців різних галузей знань у ЗВО зарубіжних країн.

Здійснений історіографічний аналіз показав, що українська педагогічна компаративістика здійснила помітний поступ у вивчення зарубіжного досвіду виховання та формування особистості здобувача вищої освіти. Це виявилось в нагромадженні масиву різновидових студій, головно статей і дисертацій, які розкривають тенденції формування майбутніх фахівців за умов глобалізації та євроінтеграції, основні напрями їх виховання в зарубіжних ЗВО тощо. Важливою рисою таких досліджень став синкретизм, що полягає в органічному поєднанні виховного, навчального та інших компонентів, які сприяли виробленню характеру і професійних компетентностей здобувачів вищої освіти. Перспективи подальших досліджень убачаємо в здійсненні історіографічного аналізу наукового досвіду про розвиток громадської активності (самоврядування, волонтерство, лідерство) здобувачів вищої освіти в зарубіжних країнах.

Ключові слова: здобувач вищої освіти, виховання, зарубіжжя, науковий дискурс, педагогічна компаративістика, історіографія педагогічної науки, глобалізація.

Olha SNITOVSKA,*orcid.org/0000-0002-3086-9503*

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Latin and Foreign Languages

Lviv National Medical University named after Danylo Halytskyi

(Lviv, Ukraine) *ozlotko@gmail.com*

FOREIGN EXPERIENCE OF FORMATION AND EDUCATION OF HIGHER EDUCATION STUDENT'S PERSONALITY IN RESEARCH BY UKRAINIAN COMPARATIVISTS

The article provides a historiographical analysis of studies by Ukrainian comparativists on the problem of formation and education of higher education students' personalities in foreign higher educational institutions, with the purpose of using this scientific work in professional training of future specialists in Ukrainian higher education. The dynamics of the studied historiographical process development is defined by three stages: 1) post-Soviet (1991–2000/2001); 2) pro-European (2002–2009/2010); 3) «globalist» (from 2011/2012). The accumulated array of diverse scientific works (over 30 monographs and dissertations, dozens of articles, etc.) is analyzed in three directions concerning: 1) general trends in higher education students' education under conditions of globalization and European integration; 2) specific areas of student youth education (moral, physical, civic, patriotic, environmental, etc.); 3) clarification of educational issues as a component of studies about training future specialists in various fields of knowledge in foreign higher educational institutions.

The historiographical analysis shows that Ukrainian pedagogical comparative studies have made significant progress in studying foreign experience of education and personality formation of higher education students. This is evident in the accumulation of diverse studies, mainly articles and dissertations, which reveal trends in the formation of future specialists under conditions of globalization and European integration, the main directions of their education in foreign

higher educational institutions, etc. An important feature of such research is syncretism, which consists in the organic combination of educational, instructional, and other components that contributed to the development of character and professional competencies of higher education students. We see prospects for further research in conducting historiographical analysis of scientific experience on the development of public activity (self-government, volunteering, leadership) of higher education students in foreign countries.

Key words: *higher education student, education, foreign countries, scientific discourse, pedagogical comparative studies, historiography of pedagogical science, globalization.*

Постановка проблеми зумовлюється потребою розв'язання низки суперечностей. З одного боку, проблеми теорії і практики формування та виховання особистості здобувача вищої освіти посідають одне з центральних місць у педагогіці вищої школи. З іншого боку, у дослідженнях українських компаративістів нагромадився значний масив праць, що розкривають зарубіжний досвід діяльності в означеному напрямі. Утім, цей доробок майже не використовується в організації освітнього процесу у ЗВО України. Це зумовлює доцільність його предметного структурованого аналізу та систематизації і актуалізації для впровадження в практику професійної підготовки майбутніх фахівців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Позаяк представлена студія передбачає безпосередній аналітичний розгляд наукових праць про формування та виховання особистості здобувача вищої освіти у ЗВО зарубіжжя, відзначмо, що певні фрагментарні спроби їх систематизації та аналізу здійснювали автори монографічних і дисертаційних досліджень (Н. Демешкант, М. Желуденко, В. Жуковський, О. Зарва, Є. Зеленов, І. Кадієвська, О. Клонцак, М. Лещенко, Р. Олексієнко, С. Рябов та ін.). Однак наукові напрацювання українських компаративістів із порушеної проблеми ще не став предметом спеціального комплексного аналізу.

Мета статті – здійснити історіографічний аналіз студій українських компаративістів з проблеми формування та виховання особистості здобувача вищої освіти у ЗВО зарубіжжя для використання цього наукового доробку в професійній підготовці майбутніх фахівців у вищій школі України.

Виклад основного матеріалу. Архітектоніка історіографії досліджень українських компаративістів з проблеми формування та виховання особистості здобувача вищої освіти в зарубіжних країнах складна та має низку особливостей. Кількість і якість присвячених їй студій свідчить, що вона не стала пріоритетною, порівняно з високим рівнем розробленості в українській педагогічній науці питань теорії і практики виховання у вищій школі. Водночас різні аспекти організації виховання і цілеспрямованого впливу на особистісне становлення майбутнього фахівця наскрізно пронизують різнотематичні студії про їх професійну підготовку.

У процесі аналізу порушеної проблеми важливо враховувати динаміку досліджуваного історіографічного процесу, яку позначають три основні етапи: 1) пострадянський (1991–2000/2001); 2) проєвропейський (2002–2009/2010); 3) «глобалістський» (з 2011/2012 рр.). Його аналізуємо згідно з трьома основними тематичними напрямками, які стосуються: 1) загальних тенденцій виховання здобувачів вищої освіти за умов глобалізації та євроінтеграції; 2) окремих напрямів виховання студентської молоді; 3) з'ясування проблем виховання як компонента студій про підготовку майбутніх фахівців різних галузей знань у ЗВО зарубіжних країн. При цьому фокусуємо на близько 30 дібраних дисертаційних і монографічних праць.

За нашим спостереженням, перший напрям науковці почали предметно вивчати за першого історіографічного періоду 90-х рр. ХХ ст., за другого періоду його осмислення досягло найбільшої активності й продуктивності, за третього відбулося помітне згасання, позаяк автори переключили увагу на розвиток виховання в різних національних системах вищої освіти.

Вироблення основних контурів рецепції обговорюваної проблеми за першого десятиліття ХХІ ст. простежується в студіях з філософії освіти та порівняльної педагогіки О. Алексєєвої, Є. Зеленова, І. Кадієвської, С. Клепка, В. Кременя, Ж. Лістарової та ін. Важливе методологічне значення має здійснений С. Клепком аналіз західного дискурсу щодо розуміння сутності і співвідношення понять «освіта», «виховання», «навчання», «культура» у контексті вищої освіти. З нього випливає розуміння виховання як: 1) процесу життя людини з погляду впливу на неї середовища та її пристосування та підтримки відносин з середовищем; 2) способу передачі набутих суспільством конкретних знань; 3) моральне і соціальне формування юної особистості; 4) зосередження зусиль на підготовці людини до автономії, її звільнення від конформізму та сприяння реалізації її покликання. Щоправда, вітчизняні дослідники не завжди усвідомлюють і враховують відмінності в розумінні сутності виховання в українській та зарубіжній науці, тому до вивчення проблем особистісного формування майбутніх фахівців у закордонних

ЗВО підходять крізь призму національної терміносистеми і освітніх парадигм (Клепко, 2006).

Інноваційною і дещо дискусійною видається здійснена в докторській дисертації Є. Зеленова спроба інтегрувати західну парадигму планетарного виховання студентської молоді в дискурс української філософії освіти і педагогіки. Концептуальну позицію щодо пріоритетності цього напрямку у виховному процесі у ЗВО автор обґрунтував проявами глобальної цивілізаційної кризи (стан екології, зубожіння, голод у країнах «третього світу», падіння духовності, зростання екстремізму, ксенофобії, епідемій), яку можна подолати лише об'єднаними зусиллями людства. Для цього, на його думку, потрібно формувати відповідальну інтелектуальну еліту, тож саме вища школа має створити виховний простір, який трансформує педагогічний процес з технократичного на гуманістичний, духовно-моральний. Утім, з рецепції Є. Зеленова щодо передумов, сутності, змісту планетарного виховання студентської молоді та визначення на основі аксіокультурної парадигми його принципів, функцій, засобів реалізації фактично «випав» етнонаціональний компонент, що буцімто призводить до космополітизму, втрати національної ідентичності (Зеленов, 2009).

Ця заувага стосується і докторської дисертації І. Кадієвської про цінності освітнього гуманізму в контексті глобалізації. Відштовхуючись від уведеного в обіг української науки поняття «освітній гуманізм» для дослідження трансформації сучасного суспільства, авторка показала його сутність і особливості як предмета інтересів, бажань, потреб людини, значущість яких визначається за критерієм «людяність – антилюдяність». Доводиться, що основні цінності освітнього гуманізму (комунікативні, моральні, пізнавальні, соціальні, екзистенційні) у процесі глобалізму можуть призвести до переважання матеріальних цінностей над духовними. Протистояти цьому може концепція «нового гуманізму», що ґрунтується на ідеях морального вдосконалення та діалогу людини з природою. Тож ці ідеї, підходи, як і в розумінні Є. Зеленова, мають зреалізувати в системі вищої освіти як інституті утвердження і виховання гуманістичних цінностей (Кадієвська, 2011).

Дещо інші підходи впливають з підготовлених переважно на західних документальних і наукових джерелах студій (Т. Аношкова, І. Коляда, Н. Скотна та ін.) 2010-х рр., коли скристалізувалася рецепція вітчизняної педагогічної науки щодо формування особистості здобувача вищої освіти за умов глобалізації. В основних контурах вона зводиться до визначення головних напрямів

цього процесу (інформатизація і формування глобальних освітніх мереж; інтернаціоналізація зі збереженням національних особливостей освітніх систем; стандартизація вимог і критеріїв якості освіти) та його тенденцій: демократизація освіти; диверсифікація змісту, методів, форм навчання; соціалізація, що передбачає вплив соціального середовища на особистість майбутнього фахівця та його цілеспрямоване виховання.

Артикулюючи сутність і особливості трансформації виховання в епоху глобалізації, науковці стверджують, що у формуванні особистості здобувача вищої освіти як громадянина світу необхідно зберігати і плекати національну ідентичність. Цього можна досягти через забезпечення оптимального балансу між глобальною та національною педагогікою, між полікультурністю та національною самоідентичністю і свідомістю.

Становлять інтерес праці, де ця проблема розглядається безпосередньо крізь призму вищої освіти зарубіжних країн. Тут згадаймо розвідку Т. Аношкової (2021), яка, вивчаючи теоретичні засади глобальної освіти в університетах і коледжах США, дійшла висновку, що успішне формування громадянської компетентності студентів забезпечує її орієнтованість на універсалізацію, інтеграцію, сталий розвиток та досягнення цілісності людства. Зважаючи на аналіз концепцій Дж. Боткіна і Р. Хенві та інших американських авторів, науковиця синтезувала концептуальне положення, згідно з яким глобальна освіта формує бачення картини світу як цілісної системи та усвідомлення особистої відповідальності за життя на планеті. Отож в основу глобальної освіти американських ЗВО покладено ідею виховання особистості як «глобального громадянина», здатного розуміти та критично аналізувати взаємозв'язок місцевих, глобальних, міжнародних і міжкультурних проблем та брати особисту участь у їх розв'язанні (Аношкова, 2021).

Друга визначена нами група праць також засвідчує відмінності у вивченні вітчизняними науковцями основних напрямів виховання здобувачів вищої освіти в Україні та зарубіжжі. Це виразно виявляється в студіях про розвиток іншомовної та полікультурної освіти в зарубіжних країнах (Р. Антонюк, Н. Авшенюк Т. Боднарчук, В. Гаманюк, Я. Гулецька, О. Івашко, Н. Кікіна, Л. Товчигречка, І. Фельцан, Н. Шеверун, Ю. Шийка, І. Шестопалова, Н. Шульга та ін.), попри різні тематично-змістові ракурси, окреслюють низку спільних підходів щодо з'ясування виховного та особистісно-формувального компонентів професійної підготовки майбутніх фахівців. Їх синтезуємо в низці положень.

Сформувалася доволі консолідована наукова позиція, згідно з якою полікультурну освіту та іншомовну освіту як його складник, не можна розглядати лише під кутом вивчення іноземних мов, позаяк вони охоплюють широкий комплекс культурологічних проблем формування особистості. На це вказують популярні в різних національних системах вищої освіти мовні теорії. Зокрема, І. Білецька предметно дослідила американську гуманістичну концепцію полікультурної освіти, яка передбачає формування в здобувачів вищої освіти уявлень про природність культурного різноманіття як умови забезпечення прав людини, соціальної справедливості, вільного вибору способу життя. Поділяючи ці ідеї, вони усвідомлюють природність автономного існування різних етнічних, расових, соціальних груп як складників взаємозалежної спільноти, заохочуються до вироблення умінь, звичок гармонійного міжетнічного співіснування та не сприймають мовного сепаратизму, що призводить до етнокультурної і соціальної ізоляції (І. Білецька, 2014).

З означеною проблемою пов'язаний тренд дослідження зарубіжного досвіду громадянського виховання та гуманізації освіти і виховання. Він актуалізувався в міждисциплінарному дискурсі на перетині ХХ – ХХІ ст., зокрема під впливом схваленої Президією АПН України «Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності» (2000). Тоді з'являється низка змістовних публікацій знаних науковців (С. Клепко, М. Рагозін, Ю. Рарог, С. Рябов та ін.), які прагнули синтезувати західну та пострадянську методології вивчення цієї проблематики. У них виявилася симптоматичне, згодом сприйняте науковцями детермінування громадянського виховання процесами демократизації суспільства та різними суспільно-політичними викликами. У процесі інтеріоризації західних ідей визначалася вітчизняна рецепція його ключових напрямів і результатів сформованості: відчуття особистої гідності; шанування прав людини і вміння їх захищати; здатність мислити критично, незалежно; вимогливо ставитися до влади; політична освіченість, компетентність; толерантність і готовність до компромісного розв'язання конфліктів шляхом перемовин; участь у громадському житті тощо.

Початок ХХІ ст. позначився появою студій з теорії і практики розвитку громадянської освіти / виховання / культури в національних системах вищої освіти зарубіжних країн. Характерне для них намагання поєднати західний та пострадянський (російський) наративи відображає доробок О. Левківської

про виховання громадянської культури студентів англійських коледжів. До його вивчення науковиця підійшла крізь призму 300-річного розвитку громадянської культури Англії, який детермінував дотримання студентством усталених традиційми прав і обов'язків. Зміст, методи, форми, засоби її формування в коледжах окреслюються в ракурсі розуміння здобувачами освіти громадянської культури, що сформувалося під впливом філософського осмислення понять «свобода», «відповідальність» «необхідність». З таких позицій громадянська культура англійських студентів трактується як «психологічне новоутворення», що відображає реалізацію їхніх власних прав і свобод та емоційне позитивне ставлення до прав громадян, відповідальність за збереження суспільного діалогу (Левківська, 2004).

Пріоритетним став європейський вектор вивчення цієї проблеми. Показово, що в наукових розвідках 2000-х рр. (Я. Боренько; О. Василенко, О. Гриценчук, М. Соннова та ін.) процеси розробки та модернізації програм громадянської освіти розкривалися крізь призму ухвал і документів загальноєвропейських інституційних структур. За умов збереження цього підходу в 2010-х рр. дослідники стали предметно вивчати національний досвід окремих країн. Як показовий приклад відзначмо студію І. Дзюбенко, яка виявила спільні та особливі риси громадянського виховання у ЗВО Болгарії, Великої Британії, Італії, Німеччини, Норвегії, Польщі, Словаччини, Франції, Швеції. Його програми розробляли згідно з державними концепціями національної ідеї, які постулювали вільний розвиток та реалізацію прав і свобод громадян (Дзюбенко, 2018).

У третій групі студій проблематика виховання і формування особистості майбутнього фахівця у ЗВО зарубіжних країн не становить основного предмета дослідження, а розглядається в окремих змістовно-тематичних ракурсах. Передусім це стосується студій про підготовку майбутніх фахівців різних галузей знань у ЗВО зарубіжних країн. До прикладу, у докторській дисертації Н. Демешкант про розвиток екологічної освіти в майбутніх фахівців аграрної галузі в університетах Польщі проаналізовано нормативно-правові документи та теоретичний доробок учених, які окреслюють процес формування екологічної свідомості та екологічного виховання здобувачів вищої освіти, а також узагальнено практичний досвід (методи, технології, засоби тощо) реалізації цього завдання (Демешкант, 2013).

У працях про підготовку фахівців фізичного виховання і спорту в університетах США (Т. Осадча), у ЗВО Австрії (О. Романчук) та ін. предметно аналі-

зується теорія і практика їх виховання в означеному напрямі в процесі професійної підготовки. Водночас було виявлено «випадання» виховного компонента з багатьох праць про розвиток педагогічної освіти та підготовку майбутніх педагогів у зарубіжних країнах. За таких обставин важко говорити про їх «комплексне» і «цілісне» дослідження.

Більш предметно, виразно виховний компонент відстежується в студіях про підготовку майбутніх педагогів до організації відповідних напрямів виховної роботи в загальноосвітніх закладах та про формування особистісних якостей у майбутніх фахівців із різних галузей знань. Так, авторка дисертації М. Лещенко у ракурсі вивчення технологій підготовки вчителів до естетичного виховання у закладах освіти Великій Британії, Канаді і США розкрила формування їх естетичної свідомості, відчуттів, смаків на етапі професійної підготовки у ЗВО. Це виявилось в аналізі західних концепцій естетичного виховання, розкритті цільового, змістового, операційного, результативного компонентів підготовки фахівців з мистецтвознавчих дисциплін (музика, хореографія, образотворче мистецтво), характеристичі шляхів, методів, прийомів інтеграції мистецтва у процес вивчення загальноосвітніх і фахових дисциплін тощо (Лещенко, 1997).

Зважаючи на традиційні пріоритети вивчення українськими вченими досвіду виховання в країнах Європи та США, особливий інтерес становить дисертація Н. Джгун про підготовку майбутніх учителів в університетах КНР до виховної роботи в школі (у назві праці тема сформульована не дуже коректно). Періодизацію цього процесу та зміни в його нормативних, культурологічних, змістових аспектах авторка визначила в контексті загальної освітньої політики країни й без урахування освітньої специфіки. Цікавим виглядає показ переорієнтації змісту естетичного виховання майбутніх учителів від механічного використання радянського досвіду на впровадження принципу китаєцентризму, відтак запозичення відповідних західних моделей. У такому руслі розкривається національна специфіка реалізації виховного компонента у вищій освіті, що виявляється в моделі «Великої 4» (моральне, естетичне, фізичне, розумове виховання) та відмові від утилітарно-прагматичних підходів, урахування процесів глобалізації тощо. Такі студії вчергове актуалізують потребу розширення географічних меж студій у напрямі вивчення азійських та африканських систем вищої освіти (Джгун, 2012).

З розвитком євроінтеграційних процесів зростає інтерес українських компаративістів до вивчення зарубіжної теорії і практики формування толерантності як складника професійної компе-

тентності майбутніх фахівців. Це виявилось в узагальнювальних розвідках українських науковців (В. Ляпунова; В. Погребняк та ін.), які на прикладі різних країн (Австралія, Індія, Канада, Німеччина, ПАР, США, Франція, Японія та ін.) окреслили тенденції і закономірності розвитку освітньо-педагогічного процесу в напрямі формування толерантності в зростаючій генерації, передусім студентства, яке найбільше інтегроване в мультикультурні середовища. Презентуються відповідні зарубіжні моделі: франко-німецька – «толерантність через автономію»; індійська – «толерантність через солідарність»; американська – «толерантність через ідентичність» (сила нації в етнокультурному розмаїтті). Науковці суголосні в думці, що пріоритети громадянськості та політико-правової рівноправності є надійним забором проти різних деструктивних форм інтолерантності.

У цьому дискурсі заслуговує на відзначення і дослідження О. Зарівної про мову як чинник формування толерантності студентської молоді в глобалізованому суспільстві. З'ясувавши сутність, місце, роль толерантності в структурі мовознавчих пріоритетів, науковиця доводить, що в сучасному світі вона стає стрижневою світоглядно-культурною установкою, яка визначає ставлення особистості до світу, що оточує. За умов інформаційної революції, демократизації, активізації міграції та спілкування людей у відкритому суспільстві формування толерантності стає необхідною умовою підготовки майбутніх фахівців до повноцінної життєдіяльності. Виняткову роль у розв'язанні цього завдання відіграють мовні стратегії і технології, які забезпечують реалізацію особистісного і професійного потенціалу (Зарівна, 2008).

Висновки. Здійснений історіографічний аналіз дає змогу стверджувати, що українські компаративісти здійснили помітний поступ у вивчення зарубіжного досвіду виховання та формування особистості здобувача вищої освіти. Це виявилось в нагромадженні масиву різновидових студій, головню статей і дисертацій, які розкривають тенденції формування майбутніх фахівців за умов глобалізації та євроінтеграції, основні напрями їх виховання в зарубіжних ЗВО тощо. Важливою рисою таких досліджень став синкретизм, що полягає в органічному поєднанні виховного, навчального та інших компонентів, які сприяли виробленню характеру і професійних компетентностей здобувачів вищої освіти. Перспективи подальших досліджень убагаємо в здійсненні історіографічного аналізу наукового досвіду про розвиток громадської активності (самоврядування, волонтерство, лідерство) здобувачів вищої освіти в зарубіжних країнах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аношкова Т. А. Глобальна освіта у вищій школі США: теоретичні засади. Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. *Педагогічні науки*. 2021. Вип. 84. Т. 1. Сер. 5. С. 14–18.
2. Білецька І. О. Полікультурні засади іншомовної освіти в середніх навчальних закладах США: автореф. дис. ... док. пед. наук: 13.00.01 / Умань. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини. Умань, 2014. 44 с.
3. Демешкант Н. А. Теоретичні і методичні засади екологічної освіти майбутніх фахівців аграрної галузі в університетах Польщі: дис. ... док. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2013. 544 арк.
4. Джун Н. М. Підготовка майбутніх учителів до виховної роботи в університетах Китайської Народної Республіки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Харків, 2012. 20 с.
5. Дзюбенко І. А. Досвід громадянського виховання країн ЄС в Україні. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 2. С. 16–21.
6. Зарівна О. Т. Мова як чинник формування толерантності студентської молоді в глобалізованому суспільстві: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2008. 187 арк.
7. Зеленов Є. А. Теоретико-методологічні основи планетарного виховання студентської молоді: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.07 / Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. Луганськ, 2009. 40 с.
8. Кадієвська І. А. Цінності освітнього гуманізму в контексті глобалізації: автореф. дис. ... д-ра філос. наук : 09.00.10. ДЗ «Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського». Одеса, 2011. 36 с.
9. Клепко С. Ф. Філософія освіти в Європейському контексті. Полтава: ПРИППО, 2006. 328 с.
10. Левківська О. М. Виховання громадянської культури студентів англійських коледжів. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. пр.* Київ; Житомир, 2004. Вип. 6. Кн. 2. С. 347–350.
11. Лещенко М. П. Технології підготовки вчителів до естетичного виховання за рубежом (на матеріалах Великобританії, Канади, США) : дис. ... док. пед. наук: 13.00.04 / Ін-т пед. і психол. проф. освіти. Київ, 1997. 382 арк.

REFERENCES

1. Anoshkova, T. A. (2021). Hlobalna osvita u vyshchii shkoli SShA: teoretychni zasady [Global education in higher education in the USA: theoretical foundations]. *Naukovyi chasopys NPU im. M. P. Drahomanova. Pedagogichni nauky*. Vyp. 84. T. 1. Ser. 5. pp. 14–18. [in Ukrainian].
2. Biletska, I. O. (2014). Polikulturni zasady inshomovnoi osvity v serednikh navchalnykh zakladakh SShA [Multicultural principles of foreign language education in secondary educational institutions in the USA]: avtoref. dys. ... dok. ped. nauk: 13.00.01 / Uman. derzh. ped. un-t im. P. Tychny. Uman. 44 p. [in Ukrainian].
3. Demeshkant, N. A. (2013). Teoretychni i metodychni zasady ekolohichnoi osvity maibutnikh fakhivtsiv ahrarnoi haluzi v universytetakh Polshchi [Theoretical and methodological principles of environmental education of future specialists in the agricultural sector in universities in Poland]: dys. ... dok. ped. nauk: 13.00.04. Kyiv. 544 ark. [in Ukrainian].
4. Dzhhun, N. M. (2012). Pidhotovka maibutnikh uchyteliv do vykhovnoi roboty v universytetakh Kytaiskoi Narodnoi Respubliki [Preparation of future teachers for educational work in universities of the People's Republic of China]: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04. Kharkiv. 20 p. [in Ukrainian].
5. Dziubenko, I. A. (2018). Dosvid hromadianskoho vykhovannia krain YeS v Ukraini [Experience of civic education of EU countries in Ukraine]. *Ukrainskyi pedagogichnyi zhurnal*. № 2. S. 16–21. [in Ukrainian].
6. Zarivna, O. T. (2008). Mova yak chynnyk formuvannia tolerantnosti studentskoi molodi v hlobalizovanomu suspilstvi [Language as a factor in the formation of tolerance of student youth in a globalized society]: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.01 / Nats. ped. un-t im. M. P. Drahomanova. Kyiv. 187 ark. [in Ukrainian].
7. Zelenov, Ye. A. (2009). Teoretyko-metodolohichni osnovy planetarnoho vykhovannia studentskoi molodi [Theoretical and methodological foundations of planetary education of student youth]: avtoref. dys... d-ra ped. nauk: 13.00.07 / Skhidnoukr. nats. un-t im. V.Dalia. Luhansk. 40 p. [in Ukrainian].
8. Kadiievska, I. A. (2011). Tsinnosti osvithnoho humanizmu v konteksti hlobalizatsii [Values of educational humanism in the context of globalization]: avtoref. dys. ... d-ra filos. nauk : 09.00.10. DZ «Pivdennoukr. nats. ped. un-t im. K. D. Ushynskoho». Odesa. 36 p. [in Ukrainian].
9. Klepko, S. F. (2006). Filosofiia osvity v Yevropeiskomu konteksti [Philosophy of education in the European context]. Poltava: PRIPPO. 328 p.
10. Levkivska, O. M. (2004). Vykhovannia hromadianskoi kultury studentiv anhliiskyykh koledzhiv [Education of civic culture of students of English colleges.]. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi: zb. nauk. pr.* Kyiv; Zhytomyr. Vyp. 6. Kn. 2. pp. 347–350. [in Ukrainian].
11. Leshchenko, M. P. (1997). Tekhnolohii pidhotovky vchyteliv do estetychnoho vykhovannia za rubezhem (na materialakh Velykobrytanii, Kanady, SShA) [Technologies for training teachers for aesthetic education abroad (based on materials from Great Britain, Canada, and the USA)]: dys. ... dok. ped. nauk: 13.00.04 / In-t ped. i psykhol. prof. osvity. Kyiv. 382 ark. [in Ukrainian].